

LIBRIS

We know
books

O serie în care Editura Sf. Nectarie își propune să ofere versiunea românească, însoțită uneori și de textul original, a lucrărilor reprezentative pentru spiritualitatea siriacă și, de asemenea, studii și monografii științifice, care introduc cititorul în universul istoric, teologic și duhovnicesc al creștinismului sirian.

TOMA DE MARGA

CARTEA STAREȚILOR

PATERIC SIRIAC

Introducere, traducere și note de
Elena Dinu

SF. NECTARIE

5. STAREȚII MĂNĂȘTIRII BETH ABE

1. Rabban Iacob din Lașom, Beth Garmai – cca. 595-625
2. Rabban Ioan din Beth Garmai – cca. 625/ înainte de 628 (aprox. 6 luni)
3. Rabban Pavel
4. Rabban Kamișo – în timpul Patriarhului Ișoyahb al III-lea (649-659)
5. Beraz Surin – în timpul Patriarhului Gheorghe I (661-680)
6. Rabban Mar Avraam
7. Barsauma – în timpul Patriarhului Henanișo I (686-698)
8. Rabban Gabriel din Siarzor, zis „Vaca” – în timpul Patriarhului Henanișo I (686-698)
9. Rabban Gheorghe Bar Sayyade din Neșra – în timpul Patriarhului Henanișo I (686-698)
10. Sama din Neșra – în timpul Patriarhului Henanișo I (686-698)
11. Natanail – în timpul Patriarhului Henanișo I (686-698)
12. Rabban Sliba – în timpul Patriarhului Henanișo I (686-698)
13. Rabban Gabriel – sfârșitul sec. 7
14. Rabban Iosif din Siarzor – în timpul Patriarhului Sliba-Zeka (714-728)
15. Rabban Ioan – în timpul Patriarhului Sliba-Zeka (714-728)
16. Mar Aha – în timpul Patriarhului Aba al II-lea (741-751)
17. Ișoyahb din Tella – în timpul Patriarhului Aba al II-lea (741-751)
18. Mar Chiriac din Ghebilta – a murit în cca. 800
19. Șubhalmaran
20. Rabban Iosif al II-lea – a murit în anul 832

CUPRINS

I. Hagiografia siriacă:

câteva repere pentru studierea și receptarea ei IX

1. Hagiografia greacă și siriacă:
 - identitate de fond, diferențe formale X
 - a. Elemente comune* X
 - b. Accente diferite* XII
2. Traduceri și interferențe XIII
3. Principalele surse XIV
 - a. Actele martirice* XV
 - b. Viețile individuale de sfinți* XVI
 - c. Colecțiile hagiografice* XXI
 - d. Relatări disparate* XXIII
 - e. Vieți pierdute* XXIV
4. Instrumente de lucru XXV

II. Toma de Marga și Mănăstirea Beth Abe XXVII

1. Episcopul siro-oriental Toma de Marga – repere biografice XXVII
2. Toma de Marga ca hagiograf XXVIII
3. Metodologia istorică a lui Toma de Marga XXIX
 - a. Sursele și acuratețea istorică* XXX
 - b. O istorie contextuală* XXXI
 - c. Selecția materialului* XXXII
4. Mănăstirea Beth Abe de-a lungul istoriei XXXII
5. Repere geografice XXXV
6. Organizarea vieții monahale la Beth Abe XXXV
 - 6.1. Mănăstirea și lavra* XXXVI

6.2. Structura laurei: chinovia și chiliile	XXXVI
a. Locul comuniunii: chinovia	XXXVII
b. Organizarea internă a chinoviei	XXXVII
c. Locul petrecerii isihaste: chilia	XXXIX
d. Tipuri de chilii	XLI
8. Viața intelectuală și artistică la Beth Abe	XLII
a. Scriitori, copişti și calligrafi	XLII
b. Muzica bisericească și reforma acesteia	XLIII
9. Structura Cărții Stareților	XLIV
III. Cartea Stareților – O scriere filocalică	XLVI
1. Isihia (ܦܠܝܟܐ - <i>šelya</i>)	XLVII
a. Context ideal pentru viețuirea monahală	XLVII
b. Isihie și preocupări misionare	XLIX
c. Prorocii și filozofii – isihastă avant la lettre	L
2. Asceza atotcuprinzătoare (ܦܘܠܘܬܐ - <i>'anwayuta</i>)	LI
3. Rugăciunea (ܦܘܠܘܬܐ - <i>sluta</i>)	LIV
a. Rugăciunea liturgică și Sfintele Taine	LII
b. Imagini și simboluri liturgice	LV
c. Rugăciunea de chilie	LVI
4. Contemplația îndumnezeitoare (ܦܘܠܘܬܐܝܘܬܐ - <i>teoryia</i>)	LVII
Bibliografie	LXI
Notă asupra ediției	LXXI

CARTEA I

1. Cuvântul autorului către cel care i-a cerut să scrie viețile părinților de la Beth Abe	3
2. Prilejul Vieților	4
3. Introducerea istoriei	8
4. Fericitul Rabban Mar Avraam cel Mare, Starețul Mănăstirii din Muntele Izla	10
5. Mar Dadișo	11
6. Rabban Mar Iacob de la Beth Abe	12
7. Fericitul Mar Babai	13
8. Bărbații desfrânați care s-au ridicat în vremea lui Babai la acea sfântă mănăstire	14
9. Fericitul Rabban Mar Ilie	16
10. Cele pe care Fericitul Mar Ilie le-a săvârșit în dimineața acelei zile	17

11. Cele săvârșite de Mar Babai și întreaga obște	19
12. Învinuirea nelegiuită adusă lui Mar Iacob de la Beth Abe și judecata nedreaptă cu care a fost judecat	20
13. Cele ce s-au petrecut în acea sfântă mănăstire după plecarea lui Mar Iacob	21
14. Risipirea sfinților în toate ținuturile, care, deși a fost socotită o lucrare a pornirilor și patimilor omenești, în cele din urmă s-a dovedit a fi urmarea voii și lucrării dumnezeiești	24
15. Rabban Barhadbeșabba și mănăstirea pe care a zidit-o	26
16. Părinții care au fost alungați din Marea Mănăstire, locurile în care au mers și au viețuit și cum au lucrat cele plăcute lui Dumnezeu	27
17. Cum a venit la acești bărbați Avva Iona, ascetul de la Marea Mănăstire	28
18. Solomon Bar Garaf, pustnicul de la Mănăstirea din Bar Tura, și istoriile pe care le-a scris	29
19. Fericitul Mar Yahb, monahia și pustnica fecioară	30
20. Mar Iacob de la Beth Abe	31
21. Întoarcerea lui Mar Iacob la Mănăstirea din Muntele Izla	32
22. Bucuria monahilor și praznicul plin de veselie pe care aceștia l-au gătit întru întâmpinarea lui Mar Iacob la venirea sa în mănăstire	34
23. Perioada în care Rabban Iacob a venit în acest ținut Marga și Regele Chosroes, fiul lui Hormizd	34
24. Cinstitul Bastohmag, părintele lui Mar Ișoyahb Patriarhul	35
25. Grigorie de Tell-Besme și orânduirea sa în slujirea de catolicos	37
26. Slăbirea Bisericii după moartea Catolicosului Mar Sabrișo	39
27. Mar Babai și slujirea bisericească pe care a îndeplinit-o	40
28. Apologia autorului către cel ce întreabă	41
29. Venirea lui Mar Babai la mănăstirea Beth Abe și minunea care s-a petrecut sub privirile sale în biserică	43
30. Bărbații încercați care s-au făcut ucenicii lui Rabban Mar Iacob la Mănăstirea Beth Abe	45
31. Avva Ioan cel Bătrân	45
32. Rabban Iosif de la Beth Qoqa și fratele său, Rabban Avraam	47
33. Rabban Serghie, numit „Pierzătorul celui puternic“	48
34. Sahdona și lucrările pe care le-a alcătuit	49
35. Uciderea regelui Chosroes	50

CARTEA a II-a

1. Începutul cărții	53
2. Rabban Iacob de la Beth Nuhadra	54
3. Rabban Afnimaran	56

4. Plecarea lui Mar Catolicos Işoyahb și a episcopilor dimpreună cu dânsul la Beth Romaye (Asia Mică)	57
5. Racla cu moaștele apostolilor, pe care Mar Işoyahb a adus-o din Antiohia și a așezat-o în mănăstirea sa	58
6. Felul în care Sahdona s-a îndepărtat de la credința cea dreaptă și adevărată ...	59
7. Catolicosul Işoyahb (al III-lea) și cum a voit să întemeieze o școală în această mănăstire	62
8. Rabban Kamișo, starețul mănăstirii, și cum a ales el să se împotrivescă lui Mar Işoyahb	63
9. Plecarea lui Rabban Kamișo și a părinților din această mănăstire la Herpa, un sat din Safsafa	65
10. văzut-o în noaptea în care părinții au plecat, luându-l cu ei pe Rabban Iacob	65
11. Rabban Enanișo, învățătorul, monahul și alcătuitorul „Cărții Raiului“	66
12. Fericitul Catolicos Mar Gheorghe	69
13. Smerenia și blândețea sfântului Catolicos Gheorghe și Mitropolitul Gheorghe de Nisibe	71
14. Un alt Gheorghe, Mitropolitul de Perat din Maișan, care aprins de mânie, voia să ridice călcâiul împotriva lui Mar Catolicos	73
15. Alcătuirea cărții numite Raiul	75
16. Adormirea Sfântului Catolicos Mar Gheorghe	76
17. Rabban Sabrișo, cel căruia i se zicea Rustam	77
18. Rabban Gabriel, starețul mănăstirii, cel căruia i se zicea „vaca“	78
19. Rabban Mar Avraam, starețul Mănăstirii lui Rabban Zekaișo	80
20. Ceilalți stareți care au viețuit în această mănăstire	82
21. Avva Simon, căruia i se zicea „spânul“	82
22. Vizita lui Rabban Simon la Mar Catolicos Gheorghe și cum a făcut să rodească pânțelele sterp în cetatea Hadata	83
23. Mar Ioan din Delum	84
24. Foametea care a cuprins ținutul în zilele acestor părinți și plecarea lui Mar Ioan și a învățătorului său la Nerba din Beth Gaza	87
25. Căderea lui Rabban Ioan în mâinile păgânilor	88
26. Rabban Iosif, starețul mănăstirii	89
27. Patriarhul Sliba-Zeka și venirea sa a această mănăstire	89
28. Plecarea lui Rabban Iosif la Mănăstirea lui Rabban Bar Edta	91
29. Ayas Şaibanaya, care a voit să-l ucidă pe Rabban Iosif, și fuga lui Rabban dinaintea sa	91
30. Rabban Mar Ioan, Mitropolitul de Adiabena	92
31. Episcopul Mar Dindowai de Maalta	94
32. Mar Işozeka sirianul, episcopul Selokului	95
33. Mitropolitul Gabriel de Karka din Beth Slok, căruia îi ziceau „dântuitorul“, și cuvântul pe care l-a alcătuit	98

34. Fericitul Mar Aha, mitropolit de Arbela și stareț al Mănăstirii Beth Abe	100
35. Alegerea Fericitului Mar Aha la stăreția acestei sfinte mănăstiri	103
36. Alegerea Sfântului stareț Mar Aha în slujirea de mitropolit	105
37. Mar Işoyahb, starețul mănăstirii	106
38. Minunea pe care a săvârșit-o Fericitul Mar Aha	107
39. Descoperirea celor ce aveau să se petreacă cu Fericitul Mar Aha, a chipului săvârșirii sale și a locului îngropării sale	108
40. Avva Anania, cel care se hrănea cu verdețuri și trăia împreună cu animalele și care a viețuit în această mănăstire în vremea Fericitului Mar Aha	110
41. Fericitul episcop Maranzeka de Hadata și episcopul care păstora cămile	114
42. Fericitul Mar Serghie, episcopul de Henaita	118
43. Credinciosul Hugir și mănăstirea pe care acesta a zidit-o	119
44. Mutarea Fericitului Mar Aha din viața aceasta trecătoare	120

CARTEA a III-a

Cuvânt lămuritor către cinstitul și credinciosul Hasan	123
1. Fericitul învățător Rabban Babai	125
2. Școlile întemeiate de Fericitul Rabban Babai și numele acestora	127
3. Cărțile pe care acest Rabban Babai le-a alcătuit și sfârșitul vieții sale	128

Viața Fericitului Mar Maranameh Mitropolitul Selokului

1. Cuvânt lămuritor	131
2. Obârșia lui Mar Maranameh și călăuzirea sa în învățătura cea dumnezeiască	132
3. Hirotonia întru episcop a fericitului Mar Maranameh și minunile care s-au făcut printr-însul în Selok	133
4. Numirea Fericitului Mar Maranameh ca mitropolit al ținutului Adiabena și cea dintâi minune pe care a săvârșit-o acolo	136
5. Ținuturile pe care Mar Maranameh le-a preluat sub jurisdicția tronului mitropolitan din Adiabena de la celelalte tronuri ale eparhiei și cele pe care le-a dat în schimbul lor	138
6. Porunca pe care Mar Maranameh a primit-o într-o vedenie de la îngerul Domnului de a stârpi cu mâinile sale sămânța cea rea și pe fiii stricați din ținutul Marga	139
7. Fuga Fericitului părinte și cum l-a oprit puterea îngerească	141

8. Plecarea Fericitului Mar Maranameh în ținutul Marga și minunile pe care le-a săvârșit acolo	142
9. Seceta și foamea din zilele lui Mar Maranameh și minunea pe care a săvârșit-o cu toiagul său	149
10. Boala care l-a doborât pe Sfântul Mar Maranameh și mutarea sa din această viață vremelnică la cea veșnică	150

CARTEA a IV-a

1. Introducere	153
2. Fericitul Rabban Ișoyahb, starețul mănăstirii	154
3. Mar Timotei, episcopul ținutului Beth Begaș, și prorocia pe care a făcut-o despre el unul dintre bătrânii mănăstirii	155
4. Cum a dobândit Timotei tronul patriarhal prin înșelăciune, asemenea lui Iacob, care prin înșelăciune a dobândit binecuvântarea tatălui său Isaac	157
5. Rustam, episcopul de Henaita	158
6. Sosirea lui Mar Ișoyahb la Adiabena	159
7. Cum l-a ajuns pe Rustam grabnica judecată și cum au fost rușinați cei ce l-au numit mitropolit	160
8. Pocăința poporului din Adiabena și mult-smerita sa rugămintă către Mar Ișoyahb de a ocupa scaunul episcopal	161
9. Hotărârea Mitropolitului Mar Ișoyahb de a dărâma biserica de pământ pe care o construise Patriarhul Mar Ișoyahb și a ridica alta din piatră și sfatul monahilor de a nu face aceasta pentru greutatea lucrării	163
10. Împotrivirea părinților față de această mare lucrare	166
11. Arătarea diavolească pe care a văzut-o Bătrânul Ișodad și banii pe care i-a găsit	167
12. O altă comoară pe care Domnul Hristos i-a dăruit-o lui Mar Ișoyahb	169
13. Minunea pe care a săvârșit-o Hristos prin Mar Ișoyahb	172
14. Terminarea bisericii și adormirea lui Mar Ișoyahb	173
15. Viața lui Mar Chiriace, starețul Mănăstirii Beth Abe și episcopul cetății Balad	174
16. Obârșia Fericitului Mar Chiriace și venirea lui la Mănăstirea Beth Abe	175
17. Chemarea lui Rabban Chiriace la stăreția mănăstirii	178
18. Cea dintâi minune pe care Hristos a săvârșit-o prin Mar Chiriace și celelalte minuni ale sale	179
19. Răsplata generoasă a arabilui și celelalte minuni ale lui Mar Chiriace	181

20. Descoperirile pe care le-a primit Mar Chiriace când se afla cu întreaga obște la trapeză	191
21. Sosirea lui Amran bar Muhammad în ținutul Marga și cum a voit el să îl omoare pe Mar Chiriace și să pună stăpânire pe această mănăstire după ce a dobândit multe pământuri, omorându-i pe cei ce le stăpâneau	194
22. Amran a trimis cinci arabi la chilia lui Rabban Chiriace ca să îl omoare	197
23. O altă descoperire a lui Mar Chiriace: orânduirea sa ca episcop pentru o scurtă vreme și plecarea sa din lumea aceasta	199
24. Venirea credincioșilor din Balad la mănăstirea Beth Abe ca să-l ia pe Fericitul Mar Chiriace	200
25. Minunea pe care Mar Chiriace a săvârșit-o în cetatea Balad și sfârșitul vieții sale	201

CARTEA a V-a

1. Rabban Șubhalișo	205
2. Obârșia Fericitului Șubhalișo și venirea sa la Mănăstirea Beth Abe	206
3. Cum a fost pedepsită mănăstirea pentru prigonirea Sfântului Șubhalișo	209
4. Hirotonia întru mitropolit al ținuturilor Gilan și Dailam a Fericitului Mar Șubhalișo	211
5. Uciderea Fericitului Mar Șubhalișo	213
6. Mar Yahballaha și fratele său Qardag	215
7. Alegerea Sfinților ca episcopi pentru Gilan și Dailam	216
8. Mar Ilie, episcopul Mukanului și al ținuturilor locuite de păgâni	221
9. Formele înalte de rugăciune cu care Mar Ilie și-a îmbogățit sufletul	223
10. Alegerea Cuviosului Mar Ilie ca episcop al cetății Mukan	228
11. Intrarea și propovăduirea Fericitului Mar Ilie în cetatea Mukan. Întoarcerea sa la Mănăstirea Beth Abe și sfârșitul vieții sale	230
12. Viața Fericitului Mar Narsai, episcopul cetății Senna	238
13. Obârșia Fericitului Mar Narsai și venirea sa la Mănăstirea Beth Abe	240
14. Alegerea Fericitului Mar Narsai ca episcop al cetății Senna	247
15. Vederea duhovnicească și desfătarea minții cu cele trei feluri de contemplație – a celor trupești, a celor netrupești și a Sfintei Treimi – cu care se îndeletnicea Cuviosul Mar Narsai și pe care le contempla	249
16. Cele lucrate de Mar Narsai prin vederea duhovnicească, facerea de minuni și sfârșitul vieții sale	254
17. Viața Sfântului Avvâ Iosif	261

1. Viața lui Rabban Ciprian și Viața lui Rabban Gabriel – starețul mănăstirii din Birta, ținutul Marga – alcătuite de Cuviosul Toma	267
2. Obârșia Fericitului Ciprian, educația lui și plecarea la Ierusalim	273
3. Plecarea Fericitului Ciprian din pustie pe o insulă din Grecia	276
4. Venirea lui Rabban Ciprian în ținutul Marga și cum s-a făcut cunoscut în locul acesta	278
5. Zidirea acestei mănăstiri de către Fericitul părinte Ciprian	281
6. Faptele minunate ale Fericitului Ciprian	283
7. Săvârșirea Fericitului Rabban Ciprian și povețele către fiii săi în ceasul morții	292
8. Istoria faptelor minunate ale lui Rabban Gabriel, ascetul și starețul mănăstirii Sfântului Rabban Ciprian	297
9. Obârșia Sfinților Rabban Gabriel și Rabban Pavel	298
10. Ucenicia Fericitilor Pavel și Gabriel în mănăstirea lui Rabban Ciprian	300
11. Plecarea lui Rabban Gabriel în munții Qardu ca să îmbrățișeze viața pustnicească și revenirea sa în ținutul acesta	301
12. Fericitul Mar Ioan și obștea sa de la Mănăstirea Nerab Barzai	304
13. Venirea lui Rabban Gabriel la Mănăstirea Nerab Barzai, primirea stăreției și adormirea fratelui său Pavel	306
14. Orânduirea lui Rabban Gabriel ca stareț al mănăstirii lui Rabban Ciprian și îngrijirea lui de toate îndatoririle	309
15. Asceții și sfinții din zilele lui Rabban Gabriel	314
16. Descoperirile pe care Rabban Mar Gabriel le-a primit de la Dumnezeu ...	319
17. Minunile și tămăduirile de tot felul pe care le-a săvârșit Rabban Gabriel ...	322
18. Trecerea lui Rabban Gabriel la fericirea cea veșnică	333
Epilogul copistului	336

I. HAGIOGRAFIA SIRIACĂ:

CÂTEVA REPERE PENTRU STUDIAREA ȘI RECEPTAREA EI

În siriacă se păstrează un număr impresionant de vieți de sfinți, cele mai multe fiind scrise între secolele IV și XIV, și sunt reprezentate atât de lucrări scrise direct în siriacă, cât și de traduceri realizate mai ales din greacă, dar și din persană, coptă sau arabă¹.

Trecută cu vederea până de curând², literatura hagiografică din Orientul sirian a scos la iveală în ultimul secol multe nestemate, care au fost îngropate timp de sute de ani în manuscrisele prăfuite din bibliotecile de nepătruns ale unor mănăstiri îndepărtate și uitate de lume..., dar nu și de Dumnezeu, a Căruia pronie ne-a păstrat „vinul cel bun“ până acum. Aceste adevărate mărgăritare orientale oferă astăzi iubitorilor de sfinți relatări pline de har, sevă duhovnicească și învățături practice perene.

Biografiile sfinților s-au folosit de toată priceperea lor în arta literelor ca să aștearnă în scris, cât mai precis și mai detaliat, în cuvinte alese și pline de evlavie, petrecerea pământească a oamenilor care au întrupat Evanghelia, au dobândit prin har sfințenia și au devenit modele vrednice de urmat pentru ceilalți creștini. Așa s-au născut primele scrieri hagiografice. Până de curând, cele mai răspândite și mai studiate vieți

¹ Cf. BROCK, *Syriac Hagiography*, p. 259.

² Necunoașterea hagiografiei siriace se datorează în mare măsură lipsei edițiilor critice și faptului că manuscrisele sunt răspândite în diferite biblioteci mănăstirești care nu sunt întotdeauna ușor accesibile pentru cercetătorii din universitățile apusene (cf. BROURIA BITTON-ASHKELONY, „From Sacred Travel to Monastic Career: The Evidence of Late Antique Syriac Hagiography“, în *Adamantius* 16 (2010), p. 356).

de sfinți au fost cele scrise în greacă, deși o bună parte dintre ele prezintă viețile unor sfinți egipteni³, palestinieni⁴, sirieni⁵ sau chiar latini⁶.

Viețile sfinților, fie ei martiri sau cuvioși, din vechime sau contemporani, bărbați sau femei, din Răsărit sau din Apus, dau naștere la imbolduri luminoase ce stârnesc râvna și dorul după Hristos în cei care le aud, le citesc și meditează la ele cu atenție. De aceea, literatura hagiografică a reprezentat întotdeauna, pentru creștinii de pretutindeni, o hrană duhovnicească, un izvor de întărire în credință și o necurmată chemare la virtute.

Fiind vorba de un domeniu neexplorat până acum în teologia românească, înainte de a prezenta cititorilor *Cartea Stareților*, vom face o mică introducere în hagiografia siriacă, expunând pe scurt asemănările și deosebirile dintre hagiografia grecească și cea siriacă, precum și interacțiunile dintre acestea, oferind și o scurtă trecere în revistă a celor mai reprezentative texte.

1. Hagiografia greacă și siriacă: identitate de fond, diferențe formale a. Elemente comune

Viețile de sfinți, fie ele redactate în greacă sau în siriacă, sunt alcătuite conform aceluiași structuri literare, utilizează aceleași procedee stilistice, folosesc o terminologie filocalică asemănătoare – care are în fundal aceeași experiență a Duhului Sfânt – și vizează același scop duhovnicesc. Pentru a sublinia asemănarea procedeele literare folosite în ambele limbi, este suficient să citim în paralel *Introducerile* sau *Prologurile* hagiografului, care deschid majoritatea vieților de sfinți.

Sub **aspect stilistic și literar**, vom remarca următoarele locuri comune în ambele tradiții:

- *Prologurile* au forma unei epistole către cel care i-a cerut scriitorului să consemneze *Viața*;

³ Așa sunt *Viața Sfântului Antonie cel Mare* de Sfântul Atanasie cel Mare, viețile cuvioșilor consemnate în *Patericul Egiptean*, *Istoria Lausiacă* a lui Paladie și *Istorie despre viețile monahilor din Egipt*.

⁴ *Viețile pustnicilor palestinieni* de Chiril de Schitopolis și *Limonariul* lui Ioan Moshu.

⁵ *Viețile sfinților pustnici din Siria*, scrise de Teodoret de Cir sau *Viețile Sfinților ctitori ai Mănăstirii Hozeva*, cei cinci pustnici din Siria (Promos, Ilie, Ganeos, Ean și Zinon).

⁶ *Viața Sfintei Melania Romana*, scrisă de Gherontie presbiterul. Pentru referințe la lucrările menționate în notele 1-4, vezi Bibliografia.

- stilul lor este retoric, uneori greoi, cu o sintaxă complexă și un vocabular căutat, spre deosebire de textul *Vieții* propriu-zise, care, de regulă, e simplu și ușor de urmărit;

- dacă hagiografii și sfântul sunt contemporani, sunt scoase în evidență condițiile în care cei doi s-au cunoscut; în caz contrar, autorul înfățișează sursele folosite;

- cititorii sunt încredințați de veridicitatea informațiilor oferite;

- autorii se socotesc nevrednici de o asemenea întreprindere, dar, într-un sfârșit, cedează rugămintelor celor care le-au cerut să scrie;

- hagiografii își deplâng lipsa de pregătire – deși în unele situații chiar nu este cazul – și de pricepere cărturărească pentru a duce la bun sfârșit o asemenea lucrare;

- în unele *Vieți* este subliniată filiația duhovnicească a personajului principal⁷.

Cât despre conținutul propriu-zis al *Vieților*, tiparul obișnuit al unei vieți clasice cuprinde următoarele informații: obârșia (părinții și locul natal); eventuale semne minunate ce au însoțit nașterea sfântului; primii ani de viață și educația; viața dusă înainte de a părăsi lumea prin alegerea vieții monahale sau a martiriului; viețuirea ascetică și virtuțile lucrate; minuni, vedenii, contemplații și prorocii, dacă e cazul; sfârșitul cuvios sau martiric; cinstirea postumă.

Privite din **perspectivă duhovnicească**, viețile de sfinți din cele două tradiții menționate urmăresc să-i arate cititorului lucrarea lui Dumnezeu săvârșită printr-un anume om, sinergia dintre creat și necreat, întrepătrunderea dintre omenesc și dumnezeiesc manifestată în sfântul care, prin voința și prin alegerea sa, s-a dăruit pe deplin lui Dumnezeu, Care, prin el, lucrează apoi în lume. Scopul acestor *Vieți* este însă îndoit: atât de ilustrare a căii pe care, urmând-o, un om se poate îndumnezei, adică de trasare a parcursului sfântului de la un Adam căzut la omul desăvârșit prin noul Adam, Hristos,

⁷ Pentru o analiză pe texte a unor *Prologuri* din hagiografia siriacă, vezi studiul lui Jeanne-Nicole Mellon SAINT-LAURENT, „Prologues as Narthexes in Syriac Hagiography”, în vol. *Syriac Hagiography: Texts and Beyond*, (ed.) Serghey Minov și Flavia Ruani (*Texts and Studies in Eastern Christianity* 20), Brill, Leiden/Boston, 2021, pp. 17-55. Prologul lui Ișoyahb al III-lea la *Viața Sfântului Ișosabran* este analizat de Eva RIAD în *Studies in Syriac Preface*, Uppsala University, Uppsala, 1988, pp. 111-136.

cât și de transmitere a duhului și a prezenței vii a sfântului, care împărtășește har și aprinde râvna cititorilor spre a-i urma viețuirea și faptele.

b. Accente diferite

Singurele diferențe dintre viețile de sfinți scrise în greacă și cele alcătuite în limba siriacă țin de specificul lingvistic propriu fiecăreia și sunt de natură terminologică, stilistică și chiar estetică.

O primă trăsătură lingvistică proprie hagiografiei siriace este terminologia cu care își definește acest tip de literatură. În siriacă nu există un echivalent al grecescului βίος („viață“) pentru a desemna *Viețile* sfinților, nici al lui μαρτύριον („martiriu“)⁸ pentru actele martirice, toate textele hagiografice siriace fiind intitulate ܬܘܫܒܬܐ (*taš'ita* – „istorie“, „istorisire“, „povestire“, „narațiune“), ܫܪܒܐ (*šarba* – „relatare“, „poveste“, „subiect“, „temă“) sau ܢܫܗܢܐ (*neshana* – „biruință“, „triumf“, „faptă eroică“), indiferent de genul literar căruia îi aparțin. Uneori, mai ales în cazul vieților de curvoși, termenului ܬܘܫܒܬܐ (*taš'ita*) îi este adăugată și precizarea ܕܘܒܪܐ (*d-dubare*), adică „istorisire a felului de viețuire“⁹.

O altă trăsătură specifică limbii siriace – și limbilor semitice, în general –, care o diferențiază de cea greacă, este caracterul ei nefilozofic, simplu, nesofisticat. Pe de o parte, limba greacă are în spate o bogată istorie, primele texte, Iliada și Odiseea, datând din sec. IX-VIII î. Hr. Ea a fost utilizată, îmbogățită și șlefuită de generații întregi de filozofi și literați, care au lăsat scrieri ce stau la baza culturii europene și a științei moderne. Pe de altă parte, limba siriacă, dialect al Aramaicii vorbite în regiunea Edessei, a apărut abia în sec. I d. Hr. și a devenit principala limbă literară a creștinilor din comunitățile aflate în Siria, Mesopotamia și

⁸ În trecut se folosea totuși un echivalent al lui μαρτύριον, și anume ܫܘܒܘܬܐ (*sabuta*), care nu mai este folosit actualmente în titlurile lucrărilor hagiografice siro-orientale (cf. *Ibidem*, p. 43, n. 2).

⁹ Cf. Muriel DEBIÉ, „Marcher dans leurs traces“: les discours de l'hagiographie et de l'histoire“, în vol. *L'Hagiographie syriaque* (Études syriaques 9), (ed.) A. Binggeli, Geuthner, Paris, 2012, p. 10; Muriel DEBIÉ, „Writing History as 'Histoires': The Biographical Dimension of East Syriac Historiography“, în vol. *Writing 'True Stories': Historians and Hagiographers in the Late Antique and Medieval Near East*, (ed.) Arietta Papacostantinou, Muriel Debié și Hugh Kennedy, Brepols Publishers, Turnhout, 2010, p. 43.

în Orientul Apropiat, ajungând până în Asia Centrală, Etiopia și India. Siriaca și-a cunoscut apogeul între sec. IV-VIII, perioadă în care s-a scris cea mai mare parte a literaturii siriace. După instaurarea stăpânirii musulmane în sec. VII, autorii creștini de limbă siriacă au început, progresiv, să adopte limba cuceritorilor și în scris, consemnându-și lucrările în arabă¹⁰.

În texte, diferența de vârstă dintre cele două limbi se concretizează și poate fi sesizată mai ales în aspectele tehnice specifice fiecăreia, precum: alcătuirea sintaxei, folosirea punctuației și organizarea și lungimea frazei – toate acestea având un caracter mult mai elaborat și mai standardizat prin uz în greacă. De asemenea, termenii grecești oferă mai multe nuanțe semantice și deschideri spre abstractizare decât cei siriaci.

Aceste date lingvistice se reflectă implicit în literatura scrisă în cele două limbi, inclusiv în hagiografie, dar ele sunt percepute mai degrabă de cei care le citează în original, cercetători sau traducători, întrucât prin traducere se ajunge, de cele mai multe ori, la o anumită uniformizare stilistică, iar aceste deosebiri formale nu mai pot fi identificate.

2. Traduceri și interferențe

Încă de timpuriu s-au tradus din greacă în siriacă mai multe lucrări hagiografice: *Viața Sfântului Antonie cel Mare*, *Istoria lausiacă*, *Istoria monahilor din Egipt*, colecțiile de ziceri ale Părinților din pustia Egipteană (*Apophthegmata Patrum*), *Viața Sfântului Ioan cel Milostiv* și altele.

Importanța surselor siriace rezidă și în faptul că, după cum remarcă prof. Sebastian Brock, în siriacă se păstrează multe manuscrise vechi (sec. V-IX) ce conțin vieți de sfinți scrise în greacă, dar manuscrisele grecești ajunse până la noi sunt datate cu câteva secole mai târziu. Un bun exemplu în acest sens este *Viața siriacă a Sfântului Simeon Stâlpnicul*, scrisă în mănăstirea sa la scurt timp după moartea acestuia din 459: cel mai vechi dintre manuscrisele siriace ale *Vieții* este datat în anul 473, adică la doar 14 ani după moartea sfântului¹¹, iar cele mai vechi manuscrise grecești păstrate datează din sec. IX-XI.

¹⁰ *Viața Sfântului Iosif Busnaya* oferă o mărturie în acest sens: Rabban Ioan, ucenicul Sfântului, nu putea nici să vorbească, nici să scrie în siriacă (cf. cap. 6).

¹¹ Cf. Brock, *Saints in Syriac*, p. 182.

De asemenea, există lucrări ale căror originale grecești s-au pierdut în întregime ori s-au păstrat doar fragmentar, dar care au fost salvate datorită traducerilor în siriacă. Este cazul recenziei lungi a scrierii lui Eusebiu de Cezareea, *Martirii din Palestina*, păstrată într-un manuscris din Biblioteca Britanică (Add. 12150), a cărei scriere a fost încheiată în noiembrie 411 la Edessa¹².

Un caz emblematic pentru a evidenția circulația textelor din siriacă în greacă și invers îl reprezintă *Viața Omului lui Dumnezeu* care a trăit în secolul V în Edessa. La scurt timp după alcătuire a fost tradusă în greacă, versiune din care putem afla mai multe detalii și în care sfântul, anonim în original, a primit și un nume: Alexie. Această versiune greacă, adaptată, a fost tradusă în latină și, ce e mai uimitor, a fost retradusă în siriacă¹³.

3. Principalele surse

Hagiografia siriacă, la fel ca cea de limbă greacă, se împarte în mai multe genuri: acte martirice, vieți individuale de sfinți și biografii colective. Acestea au fost redactate fie în proză, fie în versuri¹⁴, alegerea genului literar depinzând de contextul în care au fost alcătuite și de scopul pe care îl aveau în vedere autorii¹⁵. Încercând să oferim o viziune de ansamblu asupra vieților de sfinți redactate în siriacă, propunem cititorului un scurt survol asupra celor mai importante izvoare păstrate până azi, indicând în note atât edițiile de text, cât și traducerile disponibile¹⁶:

¹² *Ibidem*, pp. 184-185.

¹³ *Ibidem*, p. 186.

¹⁴ Cu mici excepții, în această introducere ne vom limita la prezentarea scrierilor hagiografice în proză, cele în versuri având, de cele mai multe ori, un caracter liturgic, și pretind un studiu detaliat. Menționăm totuși că, pe lângă *madrașele* alcătuite de Sfântul Efreim Sirul (*vide infra*, n. 24), Iacob de Sarug este autorul care ne-a lăsat un număr impresionant de omilii în versuri în cinstea unor sfinți (Efreim Sirul, Simeon Stâlpcul, Nicolae al Mirelor, Constantin cel Mare, Gheorghe, Gurie, Aviv, Serghie, Cei 7 tineri din Efes, Sarvil și Cei 40 de Mucenici din Sevastia), doar o parte din ele fiind deocamdată editate.

¹⁵ Cf. BROCK, *Syriac Hagiography*, p. 259.

¹⁶ Nu dorim să facem o prezentare exhaustivă, fapt care ar depăși cu mult posibilitățile reduse ale unei introduceri, ci mai degrabă încercăm să deschidem cititorului un orizont nou, familiarizându-l cu o ceată de sfinți până de curând cvasi-necunoscuți sau total ignorați. Pentru cercetări aprofundate, *vide infra* Instrumente de lucru.

a. Actele martirice

Cele mai vechi scrieri din această categorie sunt reprezentate de *Actele martirilor persani*¹⁷, care cuprind relatările pămîmirilor martirilor din timpul persecuțiilor la care au fost supuși creștinii din Orient începând cu secolul al IV-lea, mai ales sub Șapur al II-lea (309-379), și până la invazia arabă (636). De cele mai multe ori, ele au un caracter colectiv și autor anonim¹⁸, și sunt, probabil, singurele scrieri hagiografice din lumea siriacă cu care creștinii din Biserica de tradiție bizantină sunt cât de cât familiarizați¹⁹, întrucât o parte din ele au fost traduse de timpuriu în greacă²⁰ și au pătruns în sinaxare²¹ și în mineie. Unii dintre acești mucenici au fost chiar cinstiți cu slujbe complete, compuse de

¹⁷ Editate de P. BEDJAN în *Acta Martyrum et Sanctorum*, 7 vol., Otto Harrassowitz, Leipzig, 1890-1897. Vrednic de menționat este proiectul de reeditare și traducere în engleză al acestor texte, coordonat de către Adam H. Becker, și care constituie seria "Persian Martyr Acts in Syriac: Text and Translation" de la Gorgias Press. Până în prezent au apărut 8 volume (în total vor fi publicate 65 de Vieți): *The History of Holy Mar Ma'in* (1), *The Story of Mar Pinhas* (2), *The Martyrdom and History of Blessed Simeon bar Sabb'a'e* (3), *The Martyrs of Mount Ber'a'in* (4), *Persian Martyr Acts under King Yazdgird I* (5), *The History of the 'Slave of Christ'. From Jewish Child to Christian Martyr* (6), *The History of Mar Behnam and Sarah. Martyrdom and Monasticism in Medieval Iraq* (7), *Persian Martyr Acts under King Khusrō I* (8).

¹⁸ Viețile de mucenici menționate în categoria următoare, cea a vieților individuale, sunt de altă factură, având un autor cunoscut și o abordare diferită.

¹⁹ *Viața siriacă a Sfântului Efreim Sirul* nu intră în discuție, întrucât, așa cum arată prof. Brock, ea a fost alcătuită abia în secolul al VI-lea, pornind de la surse grecești ce oferă informații despre Sfânt, așa ca *Istoria Lausiacă*, *Istoria bisericească* a lui Sozomen și *Istoria bisericească* a lui Teodoret de Cir. Pe de altă parte, *Viețile* grecești alcătuite ulterior conțin foarte puține elemente cu valoare istorică, la fel ca pretinsele autobiografii siriace (*cf.* BROCK, *Efreim Sirul*, pp. 27-40). O traducere a versiunii siriace și un studiu critic amănunțit al acesteia în Νέοτωο ΚΑΒΒΑΔΑΣ, *Ο Βίος τοῦ Εφραίμου τοῦ Σύρου*, Ed. Thesbitys, Thyra, 2007.

²⁰ Șapte traduceri grecești ale *Actelor martirice persane* au fost editate de H. DELEHAYE în *Les Versions grecques des actes des martyrs persans sous Sapor II*, PO 2.4 [9], Firmin-Didot, Paris, 1907 și retipărite, împreună cu o traducere neogreacă de Dimitrie Christophakopoulos, în vol. *Μέθη Χριστοῦ: Μάρτυρες στην Περιοία του Σαβωροῦ*, Ed. Το περιβόλι της Παναγίας, Tesalonic, 1989.

²¹ Prezența acestor sfinți în *Sinaxarul* Sfântului Nicodim Aghioritul face obiectul recentului studiu al prof. Sebastian BROCK, „The Memory of the Persian Martyrs in St Nikodemos' *Synaxaristes*”, în vol. *Syriac Hagiography: Texts and Beyond*, pp. 257-278.

immografii de limbă greacă²²: Sf. Mc. Dada, Govdela, Casdios, Casdoa și Gargal (29 sept. – slujbă publicată la Veneția în 1661), Veniamin diacoulul (13 oct. – slujba sa e alcătuită chiar de Sfântul Nicodim Aghioritul), Achindin, Pigasie, Aftonie, Elpidifor și Anempodist (2 nov.) Akepsima, Iosif și Aitala (3 nov.), Gurie, Samona și Aviv (15 nov.), Iacov Persul (27 nov.), Simeon Barsaba, Episcopul Persiei (17 apr.), Manuel, Savel și Ismail (17 iun.), Golinduh (13 iul.), Dometie Persul (7 aug.)^{23, 24}

b. Viețile individuale de sfinți

Acestea cuprind atât vieți de cuvioși, cât și de mucenici care au pățit începând cu secolul V. Majoritatea titlurilor menționate aici țin de tradiția siro-orientală²⁵:

*Viața Sfântului Avraam din Qidun și a nepotei sale Maria*²⁶ (29 oct.), alcătuită în jurul anului 400, a fost tradusă de timpuriu în greacă și latină și este prezentă în colecția *Viețile Sfinților* pe 12 luni, fiind cunoscută, atât în Răsăritul ortodox (mai ales datorită slujbei și sinaxarului din minei), cât și în Occidentul latin²⁷.

²² Canoanele Utreniei slujbelor acestora sunt alcătuite, în majoritatea cazurilor, de către Sfinții Iosif Immografal și Teofan Mărturisitorul.

²³ *Viața Sfântului Cuvios Mucenic Anastasie Persul* (22 ian.) reprezintă o excepție, ea fiind scrisă direct în greacă, fără să aibă un corespondent siriac.

²⁴ Pătimirile câtorva mucenițe din Persia au fost redată în vol. *Sfintele femei ale Orientului sirian*, trad. de Gheorghe Feodorovici, Ed. Sofia, București, 2005, pp. 109-186.

²⁵ O utilă trecere în revistă a principalelor surse istorice pentru regiunea Adiabenei și câmpia Ninivei în BERIT – GOMERO, *A (Christian) Land Behind Mosul, according to Syriac sources*, în curs de apariție.

²⁶ Textul siriac este editat de T. J. LAMY în *Analecta Bollandiana* 10 (1891) pp. 5-49. Sfântul Efrem Sirul i-a închinat acestuia 15 imne (*madrāse*) care se cântau în ziua sa de prăznuire. Ele sunt editate împreună cu alte imne cu caracter hagiografic, închinat Sfântului Iulian Sava: Des Heiligen EPHRAEM DES SYRERS, *Hymnen auf Abraham Kidunaya und Julianos Saba* (ed.) Edmund Beck (*CSCO* 322-323; Syr. 140-141), Secrétariat du CorpusSCO, Louvain, 1972.

²⁷ O parte din *Viața*, cea referitoare la Maria, a fost tradusă în românește după versiunea latină, în vol. Benedicta WARD, *Viețile Sfințelor care mai înainte au fost desfrânate*, trad. de diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1998², pp. 120-131.

Viața Sfântului Rabula, Episcopul Edesei (cca. 350-435)²⁸, traducătorul Noului Testament în siriacă (*Peshitta*) – potrivit tradiției –, a fost scrisă pe la anul 450 de un cleric edesian. După convertirea sa la creștinism în Palestina, a îmbrățișat viața monahală, apoi a viețuit ca pustnic, iar în 411 a fost ales episcop al Edesei, poziție de pe care a întreprins o serie de reforme care îi priveau pe clerici și pe monahi.²⁹

*Viața Sfântului Mucenic Mar Qardag*³⁰. Cu toate că a fost scrisă la începutul secolului al VII-lea, această istorisire redă viața unui mucenic care a mărturisit în timpul domniei lui Șapur al II-lea, în sec. IV. Larga răspândire a *Vieții* reflectă evlavia de care sfântul s-a bucurat în rândul credincioșilor.

*Viața Sfântului Mucenic Ișosabran*³¹ (prăznuit în a 3-a vineri din luna decembrie), scrisă de Mitropolitul Ișoyahb de Adiabena, care mai târziu a ajuns patriarh al Bisericii Siro-Orientale (Ișoyahb al III-lea), consemnează viețuirea și pătimirea ultimului mucenic de sub conducătorii sasanizi, ucis prin răstignire în al 30-lea an al domniei lui Chosroes al II-lea (cca. 621 d.Hr.). Sfântul Ișosabran a fost printre cei mai cinstiți sfinți din Orientul sirian, iar peste moaștele lui credincioșii au ridicat o vestită mănăstire.

*Viața Sfântului Mucenic Gheorghe Monahul*³², alcătuită de Babai cel Mare. Sfântul, care a fost mai întâi monah în Muntele Izla, și-a primit sfârșitul mucenicesc în anul 614, iar viața i-a fost scrisă la doar câțiva ani mai târziu.

²⁸ Publicată de J.J. OVERBECK în *S. Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei Aliorumque opera selecta*, Oxford 1865, pp. 154-209; retipărită în *The Rabbula Corpus: Comprising the Life of Rabbula, His Correspondence, a Homily Delivered in Constantinople, Canons, and Hymns*, (ed.) Robert R. Phenix Jr., Cornelia B. Horn, SBL Press, Atlanta, 2017.

²⁹ Cf. *Patrologie* II, p. 29; vezi și S. A. Harvey, „Rabbula of Edessa“, în *GEDSH*, p. 348.

³⁰ Editată de P. Bedjan în *Acta martyrum et Sanctorum* II, 1891, pp. 442-507; tradusă și însoțită de un amplu studiu de J. T. WALKER, *The Legend of Mar Qardagh: Narrative and Christian Heroism in Late Antique Iraq*, University of California Press, Berkeley, 2006.

³¹ Vide J.-B. CHABOT, „Histoire de Jésus-Sabran, écrite par Jésus-Yab d'Adiabène, publiée d'après le ms. syr. CLXI de la Bibliothèque Vaticane,“ *Nouvelles archives des missions scientifiques et littéraires* 7 (1897), pp. 485-584.

³² Text siriac editat în vol. P. BEDJAN, *Histoire de Mar Jabalaha, de trois autres patriarches, d'un prêtre et de deux laïques nestoriens*, Paris, 1895, pp. 416-571.

*Viața Sfintei Mucenițe Cristina*³³ (sec. VI), scrisă la scurt timp după moartea acesteia de Babai cel Mare. Fiică a guvernatorului persan din Nisibe convertită la creștinism, aceasta a fost ucisă de zoroastrieni prin biciuire pentru că nu a vrut să aibă legături trupești cu soțul ei păgân. În sinaxarele bizantine este prăznuită în 13 martie.

*Viața Sfântului Avraam de Kaşkar*³⁴ (cca. 492-586), întemeietor al Marii Mănăstiri de pe Muntele Izla și reînsuflețitor al monahismului siro-oriental din sec. VI. Ucenicii săi s-au răspândit în toate ținuturile Orientului, au întemeiat numeroase mănăstiri și au predat generațiilor următoare de călugări și pustnici duhul monastic al Părintelui lor. Este prăznuit de sirienii orientali în a șasea vineri de după Bobotează.

*Viața Cuviosului Babai din Nisibe*³⁵ (sec. VI-VII), unul dintre ucenicii cei mai influenți ai lui Avraam de Kaşkar, întemeietor al unei mănăstiri situate tot pe Muntele Izla și, la rândul lui, părinte duhovnicesc al multor monahi. A scris câteva lucrări despre viața duhovnicească, precum *Epistola către Chiriac*³⁶, în care abordează tematica rugăciunii.

*Viața Cuviosului Ioan din Nhel*³⁷ (sec. VII), alt ucenic al Sfântului Avraam de Kaşkar, care a părăsit Muntele Izla și a răspândit reforma monahală a dascălului său în regiunea Marga și în nordul Irakului actual. Textul, anonim și nedatat, redă doar câteva episoade din viața acestuia.

³³ Din această scriere mai avem astăzi doar *Prologul*, în P. BEDJAN, *Acta Martyrum et Sanctorum* IV, Paris, 1894, pp. 201-207.

³⁴ Tradusă în românește în monografia închinată lui: Sabino CHIALĂ, *Avna Avraam Sirul, obștea sa și rânduielile Marii Mănăstiri*, trad. de Aida Teodorescu, (*Philocalica Syriaca* 2) Ed. Sf. Nectarie, Arad, 2019, pp. 203-214.

³⁵ Textele ultimelor două vieți au fost publicate împreună de F. NAU: „Histoires d'Abraham de Kaskar et de Babai de Nisibe”, în *ROC* 21 (1918-1919), pp. 161-172. În trecut, acest Babai era adesea confundat cu Babai cel Mare. Pentru informații suplimentare, vezi S. P. BROCK, „Babai of Nisibis”, în *GEDSH*, p. 50.

³⁶ Text siriac în S. P. BROCK, *Malponuto d-abohoto suryoye d'al sluto*, Monastery of St Ephrem, Glane/Losser, 1988, pp. 93-114; traducere engleză în BROCK, *The Syriac Fathers on Prayer*, pp. 136-65.

³⁷ Vezi S. P. BROCK, „John of Nhel: An Episode in Early Seventh-Century Monastic History”, în *Orientalia Lovaniensia Periodica* 9 (1978), pp. 95-119.

Viața Sfântului Iacob Rătăcitorul, citată de Sfântul Isaac Sirul³⁸, care spune despre el că a păcătuit cumplit, săvârșind adulter și ucidere, după care s-a pocăit, trăind zece ani într-un mormânt și gustând hrană – numai ierburi, ca dobitoacele – doar de două ori pe săptămână. Această *Viață* este încă inedită și se păstrează doar în câteva vechi manuscrise aflate la Londra³⁹.

*Viața Patriarhului Sabrișo I*⁴⁰, care a condus Biserica Siro-Orientală între anii 596-604, în timpul domniei lui Chosroes al II-lea. Scrisă de prietenul său, pustnicul Petru, *Viața* îl prezintă ca fiind de mic aplecat spre studiu; după ce a absolvit Școala din Nisibe, a viețuit ca pustnic în regiunea Qardu și în alte locuri. Ca patriarh, a sprijinit viețuirea monahală și a săvârșit numeroase minuni.⁴¹

Viața Cuviosului Bar 'Edta († 612 sau 621), scrisă în versuri de Avraam Zabaya, reprezintă o variantă scurtă a unei vieți mai ample, pierdută azi. Ucenic al Sfântului Avraam de Kaşkar, el a întemeiat în apropiere de Mosul, în ținutul Marga, o mănăstire care ar fi avut 400 de monahi, printre care și Rabban Hormizd⁴².

*Viața Cuviosului Rabban Hormizd Persanul*⁴³ (sec. VII), scrisă de Rabban Simon. S-a călugărit în mănăstirea lui Bar 'Edta, unde a trăit treizeci și nouă de ani, a săvârșit multe minuni și a întemeiat mănăstirea ce îi poartă numele și care dăinuiește până azi. Este prăznuit de Biserica Siro-Orientală în a doua duminică după Paști.

³⁸ Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Partea a III-a, *Cuvântul* 12, 13.

³⁹ Add. 14647, ff. 139v-148r, din anul 688; Add. 12175, ff. 37r-48v, datat în sec. VII-VIII; Add. 14650, ff. 135r-141v, din anul 875 (cf. S. Chială, ISAACO DI NINIVE, *Terza Collezione*, CSCO 638, *Syr.* 247, Peeters, Louvain, 2011, p. 134, n. 21).

⁴⁰ Publicată de P. BEDJAN în *Histoire de Mar Yabalaha*, pp. 288-331. O monografie i-a dedicat Martin TAMCKE, *Der Katholikos-Patriarch Sabrišo' I. (596-604) und das Mönchtum*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1988.

⁴¹ Cf. S. P. Brock, „Sabrišo' I”, în *GEDSH*, p. 355.

⁴² Cf. L. van Rompay, „Bar 'Edta, Rabban”, în *GEDSH*, p. 56.

⁴³ Ultimele două titluri au fost publicate și traduse de Wallis E.A. BUDGE în *The Histories of Rabban Hormizd the Persian and Rabban Bar-'Edta*, 2 vol., Luzac and Co., Londra, 1902.

*Viața Cuviosului Mar Ionan*⁴⁴, scrisă de Mar Zadoy în sec. VII, prezintă viața unui ucenic de-al Sfântului Eugen care a întemeiat o mănăstire la Anbar, în apropiere de Bagdad și care, conform *Cărții curăției*, „a săvârșit multe minuni care depășesc orice cuvânt“ (c. 4).

*Viața Cuviosului Ioan din Dailam*⁴⁵ (26 ian. 738), monah taumaturg ce a convertit mulți păgâni la creștinism și ctitor al mai multor mănăstiri din Mesopotamia și Persia, a primit de la Dumnezeu amânarea ceasului morții până la terminarea construcției unei biserici închinată Născătoarei de Dumnezeu.

*Viața Sfântului Rabban Iosif Busnaya*⁴⁶ (869-979), care s-a călugărit la Mănăstirea lui Rabban Hormizd, iar apoi a plecat să viețuiască în Mănăstirea lui Avraam din Beth Sayyare, în nordul Irakului actual⁴⁷. Scrisă de ucenicul său, Ioan bar Kaldun, *Viața* reprezintă cea mai teologică scriere hagiografică din lumea siriacă⁴⁸, prezentând înaintarea duhovnicească a cuviosului conform etapelor vieții duhovnicești descrise de Sfinții Isaac Sirul și Iosif Hazzaya. Este totodată și ultima mărturie scrisă despre monahismul siro-oriental înainte de distrugerea produsă

⁴⁴ Vezi P. BEDJAN, *Acta Martyrum et Sanctorum* I, Leipzig, 1890, pp. 466-525. O traducere engleză în Sebastian BROCK, „The History of Mar Yonan“, în *An Anthology of Syriac Writers from Qatar in the Seventh Century*, (ed.) Mario Kozah et alii, Gorgias Press, Piscataway, New Jersey, 2015, pp. 1-42.

⁴⁵ Publicată cu o traducere engleză și un studiu însoțitor de profesorul Sebastian BROCK: „A Syriac Life of John of Dailam“, în *Parole de l'Orient* 10 (1981-1982), pp. 123-189. Cuviosul Ioan Dailamitul a trăit nouăzeci și nouă de ani, dintre care treizeci la Mănăstirea Beth Abe.

⁴⁶ O traducere franceză a fost publicată de J.-B. CHABOT, „Vie du moine Rabban Youssef Bousnaya écrite par son disciple Jean bar Kaldoun“, *ROC* 2 (1897), pp. 357-405; 3 (1898), pp. 77-121, 168-190, 292-327, 458-480; 4 (1899), pp. 380-415; 5 (1900), pp. 118-143, 182-200. Ralph Barczok i-a dedicat o teză de doctorat publicată de curând (*Die Vita des Josef Busnaya: eine historische Quelle des Nordiraks des 10. Jahrhunderts*, Peter Lang, 2021), iar acum pregătește o ediție critică și o traducere germană a textului *Vieții*. O traducere în românește se află în curs de publicare la Ed. Sf. Nectarie.

⁴⁷ Cf. S. P. Brock, „Yawsep Busnaya“, în *GEDSH*, pp. 436-437.

⁴⁸ Corespondentul teologic al acesteia în hagiografia contemporană sunt *Viața Sfântului Siluan Athonitul* scrisă de Sfântul Sofronie de la Essex și *Viața Sfântului Iosif Isibastul*, alcătuită de Gheronda Iosif Vatopedinul.

de invazia hoardelor mongole. Este prăznuit de siro-orientali în a șasea vineri din perioada liturgică de vară⁴⁹.

c. Colecțiile hagiografice

De această categorie țin scrierile care reunesc mai multe vieți de sfinți, indiferent de criteriul de selecție care stă la baza alcătuirii lor⁵⁰ sau de întinderea lor:

Viețile Sfinților răsăriteni alcătuite de episcopul siro-occidental Ioan al Efesului⁵¹ (cca. 505-586) pun înaintea cititorilor 58 de biografii de sfinți mesopotamieni⁵², pilde de viață ascetică, ele consemnând diverse detalii practice legate de viețuirea ascetică și obiceiurile monahale ale perioadei respective⁵³. Stilul personal al autorului face lectura acestor vieți nu doar folositoare duhovnicește, ci și desfătătoare.

*Trilogia de la Qartmin*⁵⁴ conține viețile cuvioșilor Samuel († 410) și Simeon († 433) care au întemeiat, în urma unei anghelofanii, în anul 397, vestita mănăstire numită odinioară Qartmin, iar acum Mor Gabriel. A treia *Viață* din colecție este cea a Cuviosului Gabriel († 648), stareț taumaturg al mănăstirii, ale cărui moaște întregi alungau moliemele. Mănăstirea care îi poartă numele dăinuie și astăzi în regiunea Tur Abdin din sud-estul Turciei actuale⁵⁵.

⁴⁹ Cf. FIEY, *Saints syriaques*, p. 125.

⁵⁰ Un astfel de criteriu este cel local: așa cum Teodoret de Cir a consemnat viețile pustnicilor din jurul Antiohiei, tot așa Toma de Marga a istorisit viețile cuvioșilor din ținutul Marga, și mai cu seamă din Mănăstirea Beth Abe.

⁵¹ Text și traducere engleză în JOHN OF EPHEBUS, *Lives of the Eastern Saints* (ed.) E. W. Brooks, *PO* 17, Paris, 1923. O monografie consacrată acestei lucrări este scrisă de Susan Ashbrook HARVEY, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and The Lives of the Eastern Saints*, University of California Press, Berkeley, 1990.

⁵² Trei dintre acestea (Maria, Eufimia și Suzana) pot fi citite în românește în vol. *Sfintele femei ale Orientului sirian*, trad. de Gheorghe Feodorovici, Ed. Sofia, București, 2005, pp. 188-216.

⁵³ Cf. *Patrologie* II, p. 26.

⁵⁴ Editate în 1983 de Andrew Palmer la Mănăstirea „Sfântul Efrem“ din Olanda (*Tas'itā d-qaddisā mār Šmū'el w-mār Šem'un w-mār Gabri'el*), tradusă și analizată temeinic de același în *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

⁵⁵ Cf. A. N. Palmer, „Gabriel, Monastery of Mor“, pp. 167-169.

*Raiul Părinților*⁵⁶, o foarte populară scriere printre monahii siro-orientali, a fost alcătuită în sec. VII de Enanișo, monah cărturar de la Muntele Izla, care a viețuit apoi și la Beth Abe. Lucrarea reprezintă o compilație constând dintr-o colecție de istorisiri despre monahi și pustnici, care utilizează și organizează într-un stil propriu materialul provenit din surse grecești traduse deja în siriacă, precum *Istoria Lausiacă*, *Apostegmele Părinților* și *Viețile* scrise de Ieronim.

Cartea curăției scrisă de mitropolitul siro-oriental Ișodenah de Basra⁵⁷ cuprinde 140 de scurte notițe biografice despre sfinți sirieni care au întemeiat școli sau mănăstiri în Orient ori au alcătuit scrieri despre viața monahală, începând cu Mar Eugen și continuând până la jumătatea sec. al IX-lea⁵⁸. Caracterul lapidar al informațiilor oferite de aceasta obligă, pe de o parte, cititorul interesat să apeleze și la alte surse, ca cele menționate mai sus, care păstrează viețile anumitor sfinți mai pe larg. Pe de altă parte, scrierea rămâne unica sursă de informații pentru viețile multor cuvioși.

*Istoria Mănăstirii Beth Qoqa*⁵⁹ din regiunea Adiabena este o scriere redactată în sec. IX de un monah din acea mănăstire. Ea cuprinde, pe scurt, viața întemeietorului, Rabban Sabrișo († 650), și a altor ucenici de-ai lui care i-au urmat la conducerea mănăstirii (Henanișo, Ioan, Șubhalmaran, Franses, Knobaya, Maranameh, Ioan Zabdikaya și Sabrișo bar Israel), toți împodobiiți cu virtuți și harisme.

*Cronica din Seert*⁶⁰, scrisă între sec. IX-XI și pusă de unii cercetători tot sub numele lui Ișodenah, scrisă însă în arabă, cuprinde multe vieți de sfinți

⁵⁶ *The Book of Paradise, Being the Histories and Sayings of the Monks and Ascetics of the Egyptian Desert*, 2 vol., (ed.) E.A. Wallis Budge, Londra, 1904.

⁵⁷ Text și traducere franceză în ISHODNAH DE BAĞRA, *Le Livre de la chasteté*, (ed.) J.-B. Chabot, Roma, 1896. Traducerea în românește se află în curs de publicare la Ed. Sf. Nectarie.

⁵⁸ Cf. S. P. Brock, „Isho' dnah”, în *GEDSH*, p. 217.

⁵⁹ Editată și tradusă de A. MINGANA, *Sources syriaques*, vol. 1: *Mšīha-Zkha (Texte et Traduction); Bar-Penkayé (Texte)*, Otto Harrassowitz, Paris/Leipzig, 1908, pp. 171-220 (text) și pp. 221-267 (trad.). Mai există încă o traducere franceză, a lui J.-B. Chabot, după un manuscris care face un rezumat al scrierii, în *ROC* 11 (1906), pp. 182-196.

⁶⁰ *Histoire nestorienne (Chronique de Séert)*, (ed.) A. SCHER, trad. franceză de A. Scher, R. Griveau et alii, *PO* 4 (I/1), 5 (I/2), 7 (II/1) și 13 (II/2). Vezi și monografia lui Philip WOOD, *The Chronicle of Seert: Christian Historical Imagination in Late Antique Iraq*, Oxford University Press, Oxford, 2013.

din Orientul sirian, fiind o lucrare istorică de ample dimensiuni⁶¹. În ciuda multelor asemănări cu *Cartea curăției*, cuprinde pe alocuri detalii hagiografice inedite care o fac indispensabilă pentru studiul temeinic al vieților de sfinți din Răsărit.

Cartea Stareților, scrisă de episcopul Toma de Marga este cea mai extinsă colecție hagiografică păstrată din spațiul siro-oriental și va avea parte de o prezentare pe larg în cele ce urmează.

d. Relatări disparate

În scrierile autorilor duhovnicești siro-orientali, mai ales ale celor din sec. VII, întâlnim adesea referințe la monahi cu viață sfântă cunoscuți respectivilor autori și, de cele mai multe ori, anonimi. Deși acei sfinți nu au avut parte de o biografie, istorisirile despre ei au valoare hagiografică și nu le putem trece cu vederea. Pe de altă parte, aceste scurte relatări au un puternic impact duhovnicesc asupra cititorului, întrucât descriu experiențe ascetice și duhovnicești înalte – semne ale sfințeniei.

Martyrius-Sahdona amintește, de pildă, în cartea sa *Despre desăvârșire*, de mai mulți sfinți anonimi, dar și de Cuvioasa Șirin⁶², pe care a cunoscut-o personal în copilărie. Simon Taybuteh, de asemenea, istorisește o întâmplare în care personajul principal este Sfântul Rabban Șabur⁶³, care se pare că i-a fost și părinte duhovnicesc. Iosif Hazzaya consemnează mai multe întâmplări minunate din viața unor frați care i-au cerut sfatul și cărora nu le dă numele, fapt care face să planeze asupra lui suspiciunea că ar fi încercat astfel să-și ascundă propriile experiențe

⁶¹ În Antichitate, lucrările de hagiografie și cele istorice nu erau delimitate ca în zilele noastre, această diferențiere netă apărând abia în sec. XIX (cf. Muriel DEBIÉ, „Marger dans leurs traces: les discours de l'hagiographie et de l'histoire”, p. 9).

⁶² MARTYRIUS-SAHDONA, *Cartea desăvârșirii* I, III, 42-79. Viața lui Șirin e tradusă în vol. *Sfintele femei ale Orientului sirian*, pp. 263-269.

⁶³ SIMON TAYBUTEH, *Întrebare pusă Sfântului Raban Șabur*, în MINGANA, *Early Christian Mystics*, pp. 59-60; trad. rom. în *Filocalia Siriacă*, vol. II, p. 247. Și Sfântul Isaac Sirul istorisește aceeași întâmplare (*Cuvinte ascetice*, *Cuvântul* 44, 214-235), însă tăinuiește numele pustnicului întrebat de „unul dintre sfinți”, poate chiar Simon Taybuteh.

duhovnicești⁶⁴. Sfântul Isaac Sirul, la rândul lui, dedică întreg *Cuvântul* 18 din *Cuvintele sale ascetice*⁶⁵ relației vieții și nevoințelor unor cuvioși pe care i-a cunoscut, precum și fragmente din alte *Cuvinte*⁶⁶.

e. Vieți pierdute

În *Cartea Stareților*, Toma de Marga ne oferă informații valoroase cu privire la o mulțime de vieți de sfinți pe care le-a folosit în alcătuirea scrierii sale, dar care, din păcate, nu au supraviețuit:

Viața lui Rabban Bar Edta, alcătuită de Avva Ioan, ucenicul său (I, 4);

Viața lui Rabban Mar Avraam, starețul mănăstirii lui Rabban Zekaișo și al Mănăstirii Beth Abe, scrisă de Rabban Rustam de la Mănăstirea Beth Qoqa (I, 4);

Viața lui Rabban Dadișo de la Marea Mănăstire din Muntele Izla (I, 5);

Viața lui Rabban Barhadbeșabba (I, 15);

Viața lui Rabban Iacob, scrisă de Sahdona (I, 24, 34);

Viața lui Rabban Iacob, scrisă de Rabban Afnimaran (I, 24);

Discurs metric despre Rabban Iacob, compus de Mar Gabriel (I, 24);

Istoria biruințelor asceților care au trăit în ținutul Răsăritului, alcătuită de Sahdona (I, 34);

Viața lui Rabban Mar Ișozeka de la Mănăstirea Gassa;

Viața lui Mar Ișoyabb;

Viața lui Rabban Mar Avraam, starețul de la Beth Abe;

Viața lui Rabban Kamișo;

Viața lui Mar Avraam de Nathpar;

Viața lui Rabban Mar Iov Persul;

Viața lui Rabban Sabrișo, întemeietorul Mănăstirii Beth Qoqa, scrisă pe larg. Ultimele șapte scrieri au fost alcătuite de prolificul hagiograf Rabban Sabrișo, numit și Rustam (II, 17).

Viața lui Mar Ioan din Delum, ucenicul lui Rabban Simon, consemnată de Abu Nuh al-Anbari (II, 23)

Micul Rai, colecție hagiografică alcătuită de Cuviosul David, episcopul kurzilor, și care cuprindea, printre altele, *Viața starețului Rabban Gheorghe bar Sayyade* și *Viața lui Avva Sliba arameul* (II, 24)

Viața Sfântului Rabban Iosif, scrisă de Mar Atqen, monah de la mănăstirea lui Rabban Afnimaran (II, 29).

4. Instrumente de lucru

Cei interesați să studieze în profunzime hagiografia siriacă au la îndemână o serie de instrumente care le facilitează accesul la surse și la literatura secundară.

Un ghid esențial în domeniu, deși a fost publicată de mai bine de o sută de ani, este *Bibliotheca Hagiographica Orientalis (BHO)*, editată de bolandiști la Bruxelles în 1910, retipărită în 1954 și 1970, rămânând până azi un punct de referință în studiile de specialitate. Volumul reprezintă un catalog al vieților de sfinți existente în siriacă, arabă, coptă, armeană și etiopiană, aranjat în ordinea alfabetică a sfinților. Intrările includ manuscrisele existente, *incipit*-ul fiecărei lucrări și referințe la edițiile tipărite.

Dintre publicațiile mai noi, cea mai completă este *Saints Syriaques*⁶⁷, lucrare a dominicanului Jean-Maurice Fiey, cunoscutul specialist în istoria Bisericii și siriastică. Această carte oferă, pentru fiecare sfânt, toate detaliile disponibile, adunate nu doar din lucrări hagiografice, ci și din scrieri istorice, liturgice și altele. Intrările pentru fiecare sfânt urmează ordinea alfabetică. Fiind un compendiu al sfinților din toate Bisericile de tradiție siriacă, cartea are un caracter enciclopedic și este un instrument indispensabil pentru cunoașterea detaliată a istoriei Bisericilor siriace, a relațiilor dintre creștini și musulmani și a literaturii siriace în general.

Cu folos pot fi consultate și cele două volume *Enciclopedia dei santi: Le Chiese orientali*⁶⁸, care completează masiva colecție *Bibliotheca*

⁶⁴ Vezi, de exemplu, Avva IOSIF HAZZAYA, *Epistola*, c. 74, 87, 93-94, 127.

⁶⁵ Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte ascetice*, *Cuvintele I-XXX*, vol. 1., ediție bilingvă, trad. de ierom. Agapie Corbu (*Philocalica Syriaca* 4), Ed. Sf. Nectarie, Arad, 2022.

⁶⁶ IDEM, *Cuvântul* 48, 1-11.

⁶⁷ Apărută în colecția *Studies in Late Antiquity and Early Islam* 6, Princeton, Darwin Press, N.J., 2004.

⁶⁸ Editată de Nadal J. CAÑELLAS, S. VIRGULIN și G. GALBIATI, Città Nuova, Roma, 1999.

Sanctorum sau *Enciclopedia dei Santi* (15 vol.), acestea cuprinzând și sfinți din Bisericile de tradiție bizantină.

Mulțumită unor profesori și teologi americani (Jeanne-Nicole Mellon Saint-Laurent de la Marquette University și David A. Michelson de la Vanderbilt University și alții), cercetătorii au acum la dispoziție online o bază de date despre sfinții siriieni: *Gateway to the Syriac Saints*⁶⁹, împărțită în două secțiuni:

1. *Qadishe: A digital catalogue of saints in the Syriac Tradition*, un catalog complet al sfinților cinstiți în tradiția siriacă. Acesta a fost creat având ca bază de informații lucrarea lui Fiey, care cuprinde 470 de intrări, și include, pentru fiecare sfânt: numele scris în siriacă, transliterare în caractere romane, numele în engleză și franceză, informații istorice și biografice pe scurt, precum și o bibliografie principală și secundară cu privire la sfânt.

2. *Bibliotheca Hagiographica Syriaca Electronica (BHSE)* este o bază de date care se axează pe textele hagiografice siriace și continuă un proiect moștenit de la monahul Ugo Zanetti de la Chevetogne și de la studentul său, dr. Claude Detienne. Aceștia au inventariat titlurile a peste 1800 de vieți de sfinți sau imne și omilii în cinstea lor, care sunt accesibile acum online. Pe lângă numele autorului sau hagiografului, sunt oferite primul și ultimul rând din text, informații bibliografice, numele manuscriselor ce conțin aceste scrieri, precum și o listă de traduceri vechi și noi ale acestora.

II. TOMA DE MARGA ȘI MĂNĂSTIREA BETH ABE

Alcătuită în anul 840 de episcopul siro-oriental Mar Toma de Marga, editată pentru prima dată și tradusă în limba engleză în anul 1893 de Sir Ernest Alfred Wallis Budge (1857-1934)¹, iar acum pusă la îndemâna cititorilor români iubitori de sfinți, *Cartea Stareților* ocupă un loc aparte în literatura hagiografică siriacă, având atât o valoare documentară unică prin faptul că înfățișează viața monahală din mediul siro-oriental într-o perioadă de maximă înflorire, cât și o bogăție duhovnicească proprie vieților de sfinți.

Alături de relativ contemporana *Carte a curăției* scrisă de Ișodenah de Basra (860) și de ulterioara *Viață a lui Rabban Iosif Busnaya* scrisă de Ioan bar Kaldun (sec. X-XI), *Cartea Stareților* reprezintă una dintre principalele surse hagiografice din mediul siro-oriental păstrate până astăzi.

1. Episcopul siro-oriental Toma de Marga – repere biografice

Despre Toma de Marga (ܬܘܡܐ ܕܡܪܓܐ), la fel ca despre majoritatea vechilor hagiografi, nu se cunosc prea multe lucruri. Cele mai multe informații despre acesta provin chiar din puținele mărturisiri autobiografice din *Cartea Stareților*.

¹ BROCK, „Budge, Sir Ernest Alfred Wallis,” în *GEDSH*, pp. 88-89. După câțiva ani de la ediția lui Budge, textul siriac a fost tipărit, fără traducere, și de Paul Bedjan, (*Liber superiorum seu Historia Monastica*, auctore Thoma, Episcopo Margensi, Paris, 1901). În prezent, Părintele Marco Pavan, profesor de Vechiul Testament la Universitatea Pontificală Angelicum din Roma și care trăiește actualmente într-un schit din provincia Arezzo, lucrează la o ediție critică însoțită de o traducere italiană.

⁶⁹ <https://syriaca.org/saints/index.html>.